

**“UNO, NESSUNO E CENTOMILA¹” ADLI ESERDE
GERÇEK ALGISI
EINSTEIN VE HEISENBERG İKİLEMİNDE PIRANDELLO**

“Ben, birisiyim ama kim? Kim?”(Pirandello, *Biri* 124)

Bülent AYYILDIZ*

ÖZ

Luigi Pirandello, XX. yüzyıl İtalyan ve dünya edebiyatının en önde gelen isimlerinden biridir. Sadece yazmış olduğu tiyatro oyunları ile değil, öyküleri ve romanlarıyla da edebiyat dünyasında kendisine kalıcı bir yer edinmiştir. Eserlerindeki yeniliklerden ve edebiyat alanındaki başarılarından ötürü ölümünden iki yıl önce (1934 yılında) Nobel Edebiyat ödülüne layık görmüştür. “Uno, nessuno e centomila”, yazarın 1926 yılında yayınladığı, ancak çalışmasının kökenleri çok daha eskilere uzanan, 1900lü yılların başlarında yazmaya başladığı, oldukça iyi bilinen bir eseridir. Ayrıca, bu eser sadece edebiyat açısından değil, ortaya attığı fikirler ve ilgilendiği sorunlar açısından da büyük önem taşır. “Gerçek nedir?” sorunsalı etrafında şekillenen bu eser, bir yandan edebi Pirandello’yu bizlere sunarken, diğer yandan düşünür-filozof Pirandello’yu da gözler önüne serer. Bu çalışmada amaçlanan, Pirandello’nun “Uno, nessuno e centomila” adlı eserinde gerçek algısı, gerçeğin ne olduğu üzerine tartışmak ve bunu yaparken Pirandello’nun Einstein ve Heisenberg ikileminde “Gerçek nedir?” sorusuna verdiği cevapları incelemek, diğer bir deyişle, Pirandello’nun gerçeğe yaklaşımını irdelemektir.

Anahtar Sözcükler: Pirandello, Einstein, Heisenberg, Gerçek, İtalyan Edebiyatı

RIASSUNTO

Il Concetto di Realtà nell “Uno, Nessuno e Centomila”

Il Dilemma di Pirandello tra Einstein e Heisenberg

Luigi Pirandello è uno dei più importanti scrittori del ventesimo secolo nella letteratura italiana e nel mondo. Ha una posizione rilevante ed eterna nel mondo

¹ Türkçe’ye *Biri*, *Hiçbiri* ve *Yüzbinler* şeklinde tercüme edilebilir.

* Arş. Gör. Bülent Ayyıldız, Ankara Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları, İtalyan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ayyildiz@ankara.edu.tr

letterario, non solo per le sue opere di teatro, ma anche per i suoi racconti e romanzi. Due anni prima della sua morte, per il suo stile innovativo e per i suoi successi nel campo letterario nel 1934, gli è stato conferito il premio Nobel per la letteratura. “Uno, nessuno e centomila”, pubblicata nel 1926 pero' le cui radici risalgono fino agli inizi del'900, è un'opera ben conosciuta di Pirandello. Inoltre, è un'opera assai importante non solo per la letteratura ma anche perchè riflette le idee pirandelliane e per i problemi di pensiero di cui lui si occupa. Quest'opera che si basa sulla domanda “Che cosa è la realtà?”, da un lato ci presenta Pirandello il letterato, dall'altro quello filosofo-pensatore. Il fine di questo articolo è discutere sul concetto di realtà e cercare risposte alla domanda “Che cosa e' la realtà?” nell'opera intitolata “Uno, nessuno e centomila” di Pirandello e analizzare le risposte dell'autore stesso nel dilemma tra le idee di Einstein e di Heisenberg; in altre parole, esaminare la percezione della realtà di Pirandello.

Parole chiavi: Pirandello, Einstein, Heisenberg, Realtà, Letteratura Italiana

I. Giriş

XX. yüzyıl İtalyan ve dünya edebiyatının en önde gelen isimlerinden Luigi Pirandello, sadece yazmış olduğu tiyatro oyunları ile değil, öyküleri ve romanlarıyla da edebiyat dünyasında oldukça önemli ve kalıcı bir yer edinir. Ortaya koyduğu eserlerindeki yeniliklerden ve başarılarından ötürü ölümünden iki yıl önce, 1934 yılında, Nobel Edebiyat ödülüne de layık görülür.

İtalya'nın Sicilya bölgesinde, Agrigento'da, 1867 yılında dünyaya gelen yazar, 1936 yılının Aralık ayında Roma'da hayata veda eder. Eğitiminin ilk yıllarını Sicilya ve Roma'da tamamlayan Luigi Pirandello, üniversite eğitimini dönemin en önemli kültür ve bilim şehirlerinden biri olan Bonn'da gerçekleştirir. Bonn şehrinin, Pirandello'nun yazın anlayışında önemli etkileri bulunmaktadır: yazarın eserlerinde görülen mutsuzluk, gerçek ve gerçeklik ile ilgili çelişkiler, birey-toplum ilişkisi gibi temel öğelerin filizlenmesine olanak tanıyan felsefi yaklaşımları burada edinir. Avrupa'nın tam kalbinde yer alan bu şehir, Pirandello'nun *Mittleuropa* kültürü ile tanışmasına ve ufkunun genişlemesine yardımcı olmuştur. Luigi Pirandello, tiyatro oyunu, şiir, öykü ve roman türünde pek çok eser kaleme almıştır. Pek çok dile çevrilen eserleri sayesinde, sadece İtalya'nın değil, Avrupa'nın da en önemli ve yenilikçi kalemlerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Pirandello'nun entelektüel gelişimi büyük tarihsel karşıtlıkların ve pek farklı felsefenin şekillendirdiği bir geçiş dönemine rastlar: XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyılın başları. (Argenziano 19) Yazarın içinde bulunduğu çağdaki değişikliklerin ve farklılıkların çokluğunu kavrayabilmek için dönemin İtalya'sının edebiyat dünyasına genel bir bakış atmak yerinde olur: bir yanda güney İtalya'nın ekonomik ve sosyal olarak içinde bulunduğu

zorlukları anlatan natüralist Sicilyalı yazarlar Giovanni Verga ve Luigi Capuana vardır, diğer yanda ise ulusal bütünlüğün önemini vurgulayan ve ulusal bir edebiyat kültürü yaratılmasının gerekliliğini savunan Giuseppe Mazzini. Ayrıca, Scapigliatura ve Crepuscolarismo adlı edebiyat akımları; Aldo Palazzeschi ve Tommaso Marinetti ile Fütüristler; Giosué Carducci ve Giovanni Pascoli etkisi altındaki neoklasikçiler; I. Dünya Savaşı'nın acımasızlığı ile edebiyata sarılan Umberto Saba ve Giuseppe Ungaretti gibi Ermetikler; sanayi toplumunda sıkışan bireyin hikâyesini anlatan, psikanaliz ve insan ruhu üzerine kurduğu sanat anlayışı ile James Joyce gibi Avrupalı pek çok yazarı etkileyen Italo Svevo, bu geçiş dönemi İtalyan edebiyatında etkisi görülen belli başlı isimlerdir. Pirandello da işte bu farklı anlayışların etkisi altında kalmış, geçiş döneminde kalan bir yazarın çelişkilerini ruhunun derinliklerinde hissetmiştir.

Pirandello için bir yanda Avrupalı diğer devletlere göre oldukça geç kurulmuş ancak genç bir ulus devlet olan İtalya, diğer yanda yöresel yapısını kaybetmemiş ve kendisini bir türlü yeni kurulan bu yeni ulus devlete ait hissedemeyen bir Sicilya vardır. Pirandello, bu iki ayrımı, hem İtalyan hem de Sicilyalı olmayı, eserlerinde ustalıkla işler. Eserlerinde oldukça sık olarak görülen kimlik bunalımı ve arayışlarının temeli işte bu arada ikilem psikolojisinde yatar. Yazarın eserlerini kaleme alırken göz ettiği amaçların başında, yaşadığı dönemin toplumunu - toplumun içinde yaşadığı veya yaşamak zorunda bırakıldığı koşulları - yansıtmak vardır: yazara göre İtalyan toplumu, kendi arasında bir ilişki kurmayı beceremeyen, bölünmüş bir toplumdur.

Pirandello bir kriz dönemini deneyimlemiştir: modern insanın yenilgisini ve artık anlamadığı ya da anlamlandıramadığı bir dünyanın sınırlarında olmanın verdiği sıkıntılarla kaygıları anlatmıştır. Diğer bir deyişle, Pirandello'nun sanat anlayışı, bireyin toplumla olan ilişkisine koyulan belirli sınırların ve katı kalıpların yıkılmaya çalışılması ile insanın kendi içinde yaşadığı çelişkilerin tam bir analizine dayanır.

Yazarların, şairlerin, daha genel bir ifade ile sanatçıların, yani sanatçı duyarlılığına sahip insanların, yaşadıkları toplumdan, politik ve sosyal koşullardan, özellikle de içinde buldukları çağdan etkilenmemeleri düşünülemez. Ünlü edebiyat düşünürü Gyorgy Lukacs, roman kuramına ve genel olarak edebiyat bilimine ilişkin gözlemlere yer verdiği kitabında, sanatçı-yaratıcı beyin ile toplum-içinde yaşanan çağ arasındaki ilişkiyi şu şekilde anlatır:

Romanın dış biçimi özünde biyografiktir. Bir yanda hayatı asla tümüyle kavrayamayan bir kavramsal sistem ile öte yanda tamamlanmışlık için biçimde ütöpik

olduğu için asla böyle bir tamamlanmışlığa ulaşamayan bir hayat karmaşası arasındaki gidiş geliş, ancak biyografinin hedeflediği organik nitelikte nesnelleştirilebilir. (Lukacs 83)

XX. yüzyılda, Avrupa’da bilim ve düşünce alanında, Luigi Pirandello’nun yazım tarzına ve sanat anlayışına etki eden pek çok değişiklik yaşanmıştır. Bunların kimileri fizik, kimileri psikoloji, bazıları ise doğa bilimleri alanındadır. Örneğin, Pirandello’yu oldukça yoğun bir şekilde etkileyen olayların başında bilim dünyasında, özellikle fizik alanında yaşanan gelişmeler gelir: XX. yüzyılın başında atom altı parçacıkların keşfi, bilinen fiziksel dünyanın algılanışında değişiklikler yaratmıştır. Ayrıca, Albert Einstein’ın ortaya attığı “İzafiyet Teorisi” ve Werner Heisenberg’in “Belirsizlik İlkesi” teoremleri ise gerçeklik ve var olan dünyanın algılanışı ile ilgili köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Sigmund Freud’un ve Carl Gustav Jung’un insan psikolojisi, psikanaliz ile bilinç-bilinçaltı konularında gerçekleştirdikleri araştırmalar ise insan doğası ve yapısı ile ilgili algılamaların önemli ölçüde değişmesine ön ayak olmuşlardır.

Pirandello’nun eserlerinde psikolojiye oldukça önemli yer vermesinin temelinde kendi yaşamış olduğu travmalar yatmaktadır. Ailesinin ekonomik durumunda yaşanan keskin değişimler, zoraki gibi gözüken bir evlilik, eşinin deliliği, çok sevdiği yeğenini I. Dünya Savaşı’nda kaybetmesi ve savaşın getirdiği zorluklar, İtalya’da yaşanan rejim mücadelesi ile yönetim anlayışlarında meydana gelen köklü değişiklikler, Pirandello’nun kişiliği üzerinde oldukça etkili olan travmatik ve psikolojik açıdan yoğun ve sarsıcı olaylar olarak sıralanabilir.

Bu travmatik ruh hali içerisinde, Pirandello’nun eserlerinin ve sanatının en temel ve hâkim özelliği ise, bireyin trajedisidir. Birey, tıpkı bugün olduğu gibi, pek çok acıya ve cezaya maruz kalmaktadır, birey kendini sarmalayan çevrenin, toplumun diğer bir deyişle diğerlerinin yargılarına ve yorumlarına karşı savunmazdır. (Padellaro 61)

Pirandello’nun bireyi özünde kimliksizdir: kimliksiz olması da onun herhangi biri, hiç kimse ya da dünya üzerindeki yüzbinlerce kişiden biri olabileceğini anlatır:

Karşımda, hayal meyal şimşek gibi çakan görüntü bana mı ait? Tam da böyleyim, ben, dışarıdan bakınca ama ben kendi içimde böyle mi düşünüyorum? Öte yanda başkaları için ben, aynadaki şu yabancıyım. Daha öncesini tanımadığım, başkaları için yaşayan şu, ayndaki her kimse, önce fark ettiğim sonra kim olduğunu çıkaramadığım. Bir an düşünmesem,

yaşadığımı göremediğim. Sadece başkalarının görebildiği ve bilebildiği bir yabancı. Ben görebiliyorum mu? Hayır. (Pirandello, *Biri* 17)

“Il fu Mattia Pascal”, “L’esclusa”, “Suo marito”, “I vecchi e I giovani” ve “Uno, Nessuno e Centomila” adlı eserlerde sorunsal bireyin izleri görülmektedir: Pirandello’nun kahramanları, özellikle de romanlarında hayat bulanlar, kimlik arayışı içinde olan, kendilerini içinde yaşadıkları topluma, mekâna, zamana ve dahası kendi kişiliklerine bile uygun hissetmeyen yapıdadırlar. Bu nedenle hayatlarına anlam katacak bir şeylerin sonsuz arayışı içindedirler.

Ancak bu arayış başlı başına bir anlam taşımaz. Zira Pirandello bir yandan karakterlerinin gerçeğe ulaşma çabalarını anlatırken, bir yandan da “Gerçek nedir?” ya da “Gerçek var mıdır?” sorularına cevaplar arayarak bir ikilem, bir çelişki yaratmaktadır. İşte bu noktada, Pirandello’nun “Gerçek” algısına etki eden düşünceler oldukça önem kazanır.

II. Pirandello’nun Gerçeklik Anlayışında Albert Einstein ve Werner Heisenberg Etkisi

“Uno, Nessuno e Centomila”da Pirandello, çok basit ve sıradan bir sebep yüzünden, burnunun yamuk olması, kimlik krizine giren bir adamın hikâyesini anlatır: aynaya baktığı andan itibaren, başkahraman Vitangelo Moscarda, artık eskisi gibi olmadığını, burnunun yamuk olduğunu düşünür. Bu farklılıktan yola çıkarak, aslında aynada görünenin kendisi olmadığı düşüncesine ulaşır.(Borsellino 63) Vitangelo Moscarda, romanda kendi kimlik arayışını gerçekleştirir: bununla birlikte eşi, ailesi, komşuları ve iş arkadaşları için kendisinin ne ifade ettiğini ya da neye benzediğini bulmaya çalışır. Bu durum aslında Pirandello’nun *gerçek* arayışına metaforik ve mizahi bir yaklaşımdır.

Pirandello’nun bakış açısına göre, *gerçek* olarak adlandırılan olgu, sürekli değişiklik gösteren bir yapıdadır: her zaman farklı şekillerde yorumlanabilen bir özellik göstermektedir. Bu genel felsefeden yola çıkarak eserler kaleme alan Pirandello için yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak “olay” hiçbir özel anlam ifade etmemektedir; asıl önem arz eden “olay”a getirdiğimiz yorum ve değerlendirmedir. İşte bu noktada Pirandello’nun yazın anlayışı, Einstein tarafından ortaya atılan ve dünyayı, doğayı algılamamızı tümden değiştiren “İzafiyet Teorisi” ile koşutluk gösterir.

Sicilyalı yazarın, farklı gerçeklik algıları ya da gerçeğin izafi olması ile ilgili olarak en çok göze çarpan eseri “Uno, Nessuno e Centomila” adını taşır. Adından da anlaşılabilirliği üzere, Pirandello aslında hiçbir olgunun

önceden belirli olmadığını, aksine *belirsiz* düzlemlerde ilerlediği düşüncesiyle eserini kaleme alır. Romanın akıcı ve açık bir anlatımı vardır. Vitangelo Moscarda, eşinin onu eleştirmesi ve burnunun yamukluğunu fark etmeden önce birisi (Uno); ancak bu farkındalıktan sonra bir kimlik ve gerçek arayışına girmiş yüzbinlerce farklı kişilik (Centomila); ve bu kimlik arayışında etrafını saran nesnelere ise kendisine herhangi bir tepki vermedikleri için hiç kimsedir (Nessuno). (Boschiglia 64)

Pirandello *gerçek* denilen olgunun kişiden kişiye, hatta aynı kişinin algısına göre değişebileceği durumuna bağlı olarak, ruh halinin oldukça önemli olduğunu vurgular: zira ruh halinin farklı biçimlerde tutkuları ortaya çıkarabileceği ve bu farklılıkların da *gerçek* algısını değiştirdiğini düşünür. Pirandello'nun benimsediği bu felsefi yaklaşıma *rölativizm* adı verilir:

Rölativizm, kesin doğruların varlığını reddeden ya da doğruların kesin birer tanımı olup olamayacağını eleştirel bir bakış açısıyla tartışmaya sunan felsefi bir görüştür. Rölativistler, kesin bir doğrunun olmadığını, olsa bile, bilinmeyeceğini, ifade edilemeyeceğini ya da tanımlanabilir veya ifade edilebilir olsalar bile, göreceli olacaklarını savunurlar. İnsan, yalnızca göreceli bilgiler edinebilir. Hiçbir durum geçerli, kesin bir doğruyu ifade etmez. (Balamir, *Luigi* 122)

Böylece Pirandello gerçeğin tek bir tanımının ve tarifinin mümkün olmadığını; kesin ve değişmez bir *gerçek* üzerinde mutabık kalmamayacağını anlatır. Ayrıca, *gerçek* denilen olgunun toplumdaki topluma, kişiden kişiye, hatta kişinin farklı ruh hallerine ve duygularına göre değişebileceğini savunur. Kısacası, edebiyat insanı Pirandello ile fizik/bilim insanı Einstein'a göre *gerçek* göreceli (İtalyanca *relativo*) bir olgudur.

Pirandello doğru ile gerçek arasındaki ilişkinin farklı olduğu görüşündedir. Ona göre mutlak bir gerçekliğe ulaşmak imkânsızdır. Mutlak gerçek demek, çelişkilerin olmadığı, birçok yönü bulunmayan ve gelip geçici olmayan demektir” (Balamir, *İtalyan* 24)

Pirandello, 1908 yılında kaleme aldığı “L’Umorismo” adlı denemesinde, ileride eserlerinde sıklıkla yer vereceği ve üzerine bir sanat anlayışı kuracağı gerçek ile ilgili görüşlerini şu cümlelerle açıklar:

Denebilir ki bu tarafsız gerçeklik, sadece sanatçılar için değil, hiç kimse için mevcut değildir. [...] İnsan kendisinin ötesine geçemez. [...] Doğrusu, kısaca, dış dünyanın bir temsili olan, sürekli bir şekilde dönüşüme

uğrayan ve sonsuz bir şekilde değişen bir temsilden başka bir şey yoktur. Bu (algı) [...] sadece bir yanılsama ve kurgudur. (Pirandello, *L'Umorismo* 90, 91)

Farklılık kaynaklı gerçeklik ile ilgili, Pirandello'ya fikir veren iki önemli nokta vardır: ilki XIX. yüzyılın sonları ve XX. yüzyılın başlarında büyük bir gelişme gösteren psikoloji biliminin beraberinde getirdiği yeniliklerle birlikte, Sigmund Freud², Carl Gustav Jung, Pierre Janet ve Jean-Martin Charcot gibi bilim insanlarının psikanaliz üzerine çalışmalar yapması ve insanın algısının farklı yönlerinin keşfedilmesi; ikincisi ve daha da önemlisi ise Pirandello'nun eşinin hastalığı, daha açık bir ifadeyle, deliliğidir.

Pirandello'nun eşinin deliliği ile Einstein'ın “İzafiyet Teorisi”nin ortaya çıkardığı sonuç oldukça çarpıcıdır: Pirandello, kendisi, çocukları ve tanıdıkları için biriyken, hasta karısının gözünde, tamamıyla farklı, bambaşka biridir. Bu noktada, ortaya iki farklı gerçek çıkar: birincisi Pirandello'nun gerçeği, ötekisi ise eşinin gerçeğidir.(Kundakçı 182, 183) Eleştirmenler bu noktadan ve bu ikilemden doğan sanat anlayışına *psikolojik rölativizm* adını vermektedirler. Bu noktada, Pirandello'nun göreceli gerçek anlayışına, dönemin diğer önemli bir bilim insanı olan Alman fizikçi Werner Heisenberg'in ortaya attığı “Belirsizlik İlkesi” ile bir katkı yapmak mümkündür.

Isaac Newton tarafından temelleri atılan klasik fizikte, zaman kesin ve belirli bir olgudur: iki olay farklı yerlerde ancak aynı zamanda meydana geliyorsa, bunların eş zamanlı olarak meydana gelmesi kesin bir bilgi, tartışılmayacak bir gerçektir. Ancak Albert Einstein, öne sürdüğü “İzafiyet Teorisi” bağlamında, zaman ve uzamın belirli olamayacağını savunur: meydana gelen iki olay, bir gözlemciye göre, aynı zamanda değil, biri değerinden daha sonra meydana geliyor gibi gözükacaktır. Diğer bir deyişle, Newton'un kesinlik anlayışını, Einstein gözlemcinin izleme durumuna göre dönüşüm ve farklılık göstereceği teorisiyle değiştirir. Werner Heisenberg ise benzer bir şekilde, kesin, değişmez ve dışarıdan bakan bir gözlemci - Tanrı Gözü - fikrinin atomun içine uygulanamayacağı görüşündedir.(Lindley 132) “Belirsizlik İlkesi” bir parçacığın (Pirandello'ya göre gerçeğin) aynı anda kesin belirlenebilir bir yeri (ve kesin belirlenebilir) bir momentumu olamayacağını söyler.(Fritzsich 57) Heisenberg'in kuramı metaforik bir yaklaşımla şu şekilde ifade etmek mümkündür:

² Sigmund Freud, kişiliğin bölünmesi ile ilgili olarak ben ve üstben arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklar: "Ben, esas olarak dışsal dünyanın, olgusallığının temsilcisiyken, üstben kendisini onun karşısına içsel dünyanın, onun savunucusu olarak koyar." (Nasio 202)

Dünya bir kumarhanedeki rulet masasına benzer. Bir parçacık hiç bir koşul altında kesin bir yere ve kesin olarak tespit edilebilir bir hıza sahip olamaz. Yeri ne kadar tutarlı bir biçimde tayin edilirse, hızı aynı oranda muğlaklaşacak, tersi içinde aynısı geçerli olacaktır.(Fritzsich 82)

Alman fizikçi Werner Heisenberg'in ortaya attığı ve kavramsallaştırdığı “Belirsizlik İlkesi”ne göre, gözlemcinin gözlem eylemini gerçekleştirmesi, gözlemi değiştirmektedir.³ Diğer bir deyişle, özne-nesne ve kişi-gerçek arasında değişken bir ilişki söz konusudur. Heisenberg'in felsefesine göre, evrenin temel ve değişmez bir düzen ile katı bir kesinliğe sahip olduğu inancı, oldukça şüpheli bir durumdur. Vitangelo Moscarda'ya bakılınca, Pirandello'nun gerçek ile olan ilişkisinde de bir *belirsizlik* olduğu açıkça görülmektedir:

Sizin ve benim gördüğüm ama aynı biçimde algılamadığımız bir şekil. Ben kendimi, sizin biçimlendirdiğiniz şekilde göremem ve siz de kendinizi, benim biçimlendirdiğim gibi algılamazsınız. Kafamızdaki algı sürekli değişir ve bu değişim de sürer gider.(Pirandello, *Biri* 46)

Bu varoluşsal sorgulama *gerçek* olgusunun, ölçüldüğü ya da gözlemlendiği duruma, mekâna ve zamana göre değişiklik gösterebileceğinin bir ifadesidir, tıpkı Pirandello'nun bu fizik/doğa durumunu bireyin psikolojisine uygulayarak, psikolojik temelli bir *gerçek* olgusu yaratması gibi. Varoluşsal ve belirsizlik kaynaklı bu sorgulamayı Pirandello şu şekilde dile getirir:

Sizin için geçerli diyelim bu gerçeklik, peki ya bir başkası için, sonra bir başkası ve bir başkası için daha geçerli mi? Herkes için bir tek geçerli gerçeklik mi var? Kendi içimizdeki gerçekliğin dahi tek ve sabit olmadığını, sürekli değiştiğini görmedik mi? Öyleyse? (Pirandello, *Biri* 68)

³ “Heisenberg'in ‘Belirsizlik İlkesi’ne göre, gözlem, yani ölçme işlemi atomu etkiler, hatta kimi zaman atomun yapısının bozulmasına bile neden olur. Bu nedenle elektronun yönünü saptamak mümkün değildir.” (Fritzsich 56); “Gözlem yapmanın gözlenenini değiştirebileceği olgusu, günlük yaşamdaki örneklerde de görülebilir. Çağdaş yaşamdan yalıtılmış küçük bir kasabada inceleme yapan bir antropolog, sadece orada bulunmasıyla kasabanın yaşamını değiştirecektir. Almak istediği bilginin amacı olan şey, onun incelemesinin bir sonucu olarak değişmiştir. İnsanların gözlendiklerini bilmesi onların davranışını etkileyebilir.” (Bolles 416)

Pirandello’nun psikolojik rölativizmi temelde iki ana bölüme ayrılabilir: bunların ilki, yatay, ikincisi ise dikeydir. Birinci, bölümde, bireyin toplumla arasında var olan ilişkiden doğan bir gerçeklik anlayışı söz konusuken, ikincisinde, bireyin kendi kişiliğinde ve i dünyasında yaşadığı kırılmaların ve ayrışmaların yansması olan bir gerçeklik algısı ön plandadır. Pirandello, iyi bir gözlemci olarak, toplum-birey ve birey-i dünya çatışmalarından kaynaklanan farklı gerçeklik algularını eserlerine ustalıkla yansıtır. Öncelikle bireyin kendi iç dünyasından başlayan bu gerçeğin algılanması sorunsalı, dalgalarda halinde, bireyden topluma doğru genişler ve bireyin kimlik arayışından toplumun kimlik arayışına dönüşür:

Kim bu? Ben miyim? Ama bir başkası da olabilir.
Herhangi birisi olabilir. Nasıl ki benim gözümde kızıl saçlara, yamuk bir burna, harflerin şapkalarını andıran kaşlara sahip ise, benim dışında birisi için de aynı görüntüye sahip olabilir. O nedenle bu aynadaki adam, neden ben olayım ki?(Pirandello, *Biri* 23)

Heisenberg’in “Belirsizlik İlkesi”nin yansmalarını “Uno, Nessuno e Centomila” adlı eserde oldukça yoğun bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Daha önce de dile getirildiği gibi, bu ilkeye göre, *olgu/gerçek* gözlem eylemine göre değişir; diğer bir deyişle, gerçeği kavramaya yönelik her çaba aslında gerçeğin niteliğini de değiştirmektedir. Bu bakış açısıyla incelendiğinde, Vitangelo Moscarda’nın romanda pek çok farklı gerçeklikle karşımıza çıktığı görülür: eşinin gözünde, babasının gözünde, banka çalışanlarının gözünde ve nihayet kendi gözünde farklı bir gerçekliğe ve kimliğe sahiptir. Her bir gerçeklik aslında farklı bir değer ve anlatım katar ve Pirandello bu şekilde iç-dış anlatıcı ayırımını başarı ile sağlamış olur.

Biçem olarak, roman içinde yer alan bu farklı gerçekliklere, iç-dış anlatıcı ve bu bağlamda isteyerek yaratılan bir *belirsizlik* eklenir. Sicilyalı yazar, iç-dış anlatı ve anlatı ilişkisini *gerçek* olgusunun etrafında bir sis perdesi, deyim yerindeyse, kara bir gölge yaratmak için kullanır: yaratılan bu sis perdesi, Vitangelo Moscarda’nın içine düştüğü kimlik arayışının, daha başka bir ifadeyle kimlik bunalımının bir yansmasıdır.

Birçok kez aynada, bana bakan birisinin gözleriyle karşılaştığım oldu. Aynada kendimi görmüyor, sadece g r nt m n bana baktığını görüyordum. Kendimi aynadaki görüntüye mıhlarsam, belki bir başkasının beni gördüğü gibi görebilirim diye düşündüm ama hayır, ben artık onu, o eskiden tanıdığım insanı göremiyordum. Aynı aynada hem kendimizi, hem de bir yabancının bize baktığını göremeyiz, bu imk nsız.
(Pirandello, *Biri* 21)

Pirandello, biçimde yaptığı değişiklikler ile eserin iç ve dış anlatısında geçişler meydana getirir: böylece eserin dışarıdan üçüncü bir gözle mi anlatıldığı, yoksa içeriden birinci şahısla mı ifade edildiği muğlaktır.⁴

“Uno, Nessuno e Centomila” adlı eserde başkahraman Moscarda'nın kişiliğinde, daha çok dikey bir psikolojik rölativizmin izleri sürülebilir: Moscarda toplumdan belirli bir ölçüde ayrışsa da, kişiliğinin asıl özelliklerini kendi içindeki bölünmelerden meydana gelen pek çok farklı gerçeklik oluşturmaktadır. Pirandello, bu farklı gerçekliklere olan inancını anlaşılır biçimde ve sade bir üslupla anlatır:

Dışarıdan bize bakıldığında, siz ve bana, siz gerçek bir birey olabilirsiniz ve ben gerçek bir birey olabilirim ki aynı kapıya çıkar fark etmez. Ama benim içimde başka bir 'ben' var. Başka bir gerçek. Bu sizin için ve benim için aynı olamaz. O halde? O halde, arkadaşım, şunda mutabık kalalım; senin doğrun benim doğrum değil ve senin doğrun, bir an öyle görünse de senin doğrun da değil. Biraz başınız mı döndü? Sabredin, bitiriyoruz, az kaldı.(Pirandello, *Biri* 37)

III. Sonuç

XX. yüzyıl İtalyan ve dünya edebiyatının en önemli isimlerinden olan Nobel ödüllü Luigi Pirandello'nun, “Uno, Nessuno e Centomila” adlı romanı yazmış olduğu son eser olmasının yanı sıra, sanat anlayışına yön veren fikirlerden biri olan psikolojik rölativizme, diğer bir deyişle, “Gerçek nedir?” sorgulamasına yer vermesi açısından da oldukça önemlidir. Pirandello'nun sanat anlayışına yön veren, gerçeğin farklı algılanabileceği düşüncesiyle kaleme aldığı bu eseri, yazarın tüm fikirlerinin bir özeti niteliğindedir. Pirandello, nihayetinde, her bir insanın kendi gerçekliğine sahip olduğu sonucuna ulaşmış ve Vitangelo Moscarda aracılığıyla bu düşüncesini şu sözlerle dile getirmiştir:

Moscarda'nın ne yaptığı, yapmadığı, doğru mu yoksa yanlış mı yaptığı üzerine saatlerce tartışma beceriniz var ama birinizin Moscardasının diğerinin Moscardasından büsbütün farklı olduğunu anlamaktan yoksunsunuz ve bir yandan da tek bir Moscarda'yla, karşınızda duran, gördüğünüz, dokunduğunuz biricik Moscarda'yla konuştuğunuzu düşünürken aslında beş farklı, yok hayır

⁴ İç ve dış anlatıcı ile ilgili olarak Pirandello'nun aynalarla ilgili fikirlerinin bir benzerini, psikolojik açıdan Jacques Lacan da koştur bir şekilde yorumlar: "Kendi imgemi aynada görebilirim, ama göremeyeceğim şey benim kendi bakışımdır." (Nasio 96)

dört farklı Moscarda ile konuşuyor olacaksınız. Evet dört çünkü sizden önce konuşanlarınki sizin Moscardanız değil. Veya belki de altı çünkü bizzat Moscarda da kendi hesabına farklı bir Moscarda’ya dokunacak ve görecektir. Farklı birisine ya da hiç kimseye, eyvah, aynen diğer beşinin farklı görmesi gibi.(Pirandello, *Biri* 69)

Tüm bu veriler ışığında, Vitangelo Moscarda karakteri aracılığıyla, Pirandello'nun varoluşsal bir kaygıyı ve insanın zaman ile mekândan bağımsız olma arzusunu, diğer bir deyişle, ölümsüzlük arzusunu dile getirdiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak, kanımızca, Pirandello gerçek denilen şeyin, tek ve değişmez olmadığını, aslında pek çok etkene göre farklılık gösterebileceği fikrindedir.

KAYNAKÇA

- BALAMİR, Ebru. “Luigi Priandello’nun Yapıtlarında Psikolojik Rölativizm.” *Littera*, Cilt 26, (2010).
- BALAMİR, Ebru. “İtalyan Yazar Luigi Pirandello’nun Tiyatroya Bakışı.” *A.Ü. DTCF Dergisi*, Cilt:50, Sayı: 1, (2010).
- BOLLES, Edmund Blair. *Galileo’nun Buyruğu*. Çev. Nermin Arık. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları, 1999.
- BORSELLINO, Nino. *Ritratto di Pirandello*. Roma-Bari: Universale Laterza, 1987.
- BOSCHIGGIA, Elisabetta. *Guida alla lettura di Pirandello*. Milano: Mondadori, 1986.
- KUNDAKÇI, Durdu. “Pirandello’nun Psikolojik Rölativizmi-Öyküler.” *A.Ü.DTCF Dergisi*, Cilt: 34, (1990).
- FRITZSCH, Harald. *Yanıyorsunuz Einstein!*. Çev. Ogün Duman. İstanbul: Metis, 2011.
- LUKACS, Gyorgy. *Roman Kuramı*. Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Metis, 2011.
- LINDLEY, David. *Uncertainty*. New York: Anchor Books, 2008.
- NASIO, J-D. *Psikanalizin Yedi Temel Kavramı*. Çev. Özge Erşen ve Murat Erşen. Ankara: İmge, 2006.
- PADELLARO, Giuseppe. *Trittico Siciliano*. Milano. Rizzoli: 1969.
- PIRANDELLO, Luigi. *Biri, Hiçbiri, Binlercesi*. Çev. Fuat Sevimay. İstanbul: Aylak Adam, 2013.
- PIRANDELLO, Luigi. *L’Umorismo*. Lanciano: R. Carabba Editore, 1908.
- PIRANDELLO, Luigi. *Uno, nessuno e centomila*. Milano: Mondadori, 2010.
- PIRANDELLO, Luigi. *I vecchi e i giovani*. A cura di Italo Borzi e Maria Argenziano. Roma: Newton, 1993.